

Comparative Analysis of Contract Farming in Iran in the Context of Enhancing Economic Efficiency and Sustainable Agricultural Development

Mohammad Hadi Rostami^{*1} Khadija Shirvani² Mohammad Zaman Rostami³

1. Assistant Professor, Department of Islamic Jurisprudence and Law, Faculty of Islamic Sciences and Research, Imam Khomeini International University (IAU), Qazvin, Iran

2. Assistant Professor of the Department of Law, Faculty of Human Sciences, Damghan University

3. Associate Professor, Department of Islamic Economics, Faculty of Economic and Administrative Sciences, University of Qom, Qom, Iran

*. Corresponding Author Email: rostami@isr.ikiu.ac.ir

Received: 2025-06-08

Revised : 2025-08-26

Accepted: 2025-10-28

Available Online: 2026-03-01

How to cite this article:

Rostami, M. H. Shirvani, K. Rostami, M. Z (2026). A Comparative Legal Analysis of Contract Farming in Iran with a Focus on Enhancing Institutional Efficiency and Sustainable Agricultural Development. *Encyclopedia of Economic Law Journal*, 32(28): (104-125) (in Persian with English abstract). <https://doi.org/10.22067/economlaw.2025.92999.1447>

1. Introduction

Contract farming has gradually emerged as a strategic institutional mechanism for organizing agricultural production and facilitating the distribution of agricultural commodities across both domestic and international markets. Defined broadly, contract farming refers to a structured and legally binding agreement between producers (usually smallholder farmers) and purchasers (which can include private agribusinesses, government agencies, cooperatives, or exporters) under which the quantity, quality, price, and delivery schedule of a given agricultural product are determined in advance. This arrangement provides a more predictable framework for agricultural transactions, reduces exposure to market volatility, and enhances trust and transparency across the supply chain.

Historically, the roots of contract farming can be traced to East Asia. The first documented experiment with this model occurred in Taiwan in 1895 during the period of Japanese administration, when the government introduced a system of contractual agreements to stabilize agricultural production and ensure reliable supplies of rice and sugar. Later, during the colonial era in India, European powers—particularly the East India Company—developed contract-based mechanisms for the cultivation of indigo and opium, primarily to secure a steady supply of raw materials for European industries and colonial trade. These arrangements, while often exploitative, marked the institutional beginning of structured contractual agriculture in South Asia.

Throughout the 20th century, contract farming expanded in scope and sophistication. In developed economies such as the United States and France, contract farming became closely tied to modern agribusiness models, integrating farmers into vertically coordinated supply chains. In Latin America, particularly Argentina, the approach facilitated large-scale production for export markets. Meanwhile, in developing economies such as India

THIS WORK IS LICENSED UNDER A CREATIVE COMMONS ATTRIBUTION 4.0 INTERNATIONAL LICENSE

and several African nations, contract farming evolved as a critical instrument for integrating smallholder farmers into formal markets, reducing information asymmetry, and promoting rural development. By the early 21st century, contract farming had come to be regarded as a cornerstone of agricultural modernization worldwide, embraced not only by private agribusinesses but also by governments and international organizations such as the Food and Agriculture Organization (FAO) of the United Nations.

The theoretical appeal of contract farming lies in its ability to address several chronic challenges in agriculture: Market volatility: Pre-negotiated prices protect farmers from sudden market downturns.

Information asymmetry: Contracts often include technical assistance and guidance, which improve production efficiency.

Access to finance and inputs: Through contractual arrangements, farmers may receive seeds, fertilizers, and credit from buyers or sponsoring institutions.

Weak infrastructure: By integrating farmers into organized supply chains, contract farming reduces logistical costs and enhances market access.

These advantages explain why contract farming has been promoted globally as a mechanism that simultaneously reduces transaction costs for firms and mitigates production risks for farmers. For agribusinesses, it ensures a stable and quality-assured supply of raw materials; for farmers, it provides income stability, guaranteed markets, and access to innovations.

Nevertheless, the success of contract farming cannot be reduced to its economic rationale alone. Its sustainability depends critically on legal enforceability, fairness, and the presence of robust institutional frameworks that govern the relationships between contracting parties. Without effective legal support, farmers may face exploitation, disputes may escalate, and agribusinesses may suffer from non-compliance or opportunistic behavior. Thus, the legal dimension of contract farming is as central as the economic one.

In the Iranian context, despite increasing recognition of the potential benefits of contract farming, the institutionalization of this model remains underdeveloped. Articles 31 and 33 of the Sixth Five-Year Development Plan explicitly encourage the government to use contract farming as a tool to enhance food security, achieve near self-sufficiency in essential crops, strengthen value chains, and boost export-oriented agricultural production. Yet, in practice, contract farming in Iran has not achieved widespread adoption. Several structural obstacles hinder its expansion:

1. Absence of a codified legal framework dedicated specifically to contract farming.
2. Reliance on fragmented regulations, often limited to administrative directives issued by the Ministry of Agriculture.
3. Lack of farmer awareness and low levels of legal literacy among smallholders.
4. Institutional incoherence, where multiple entities intervene without effective coordination.

These deficiencies create uncertainty for both farmers and buyers, undermine trust in contractual agreements, and limit the transformative potential of contract farming for Iran's agricultural sector. Given Iran's dependence on agriculture for rural livelihoods, its pressing food security concerns, and its strategic ambition to enhance agricultural productivity, it is imperative to critically examine how the country can adopt contract farming more effectively. Against this backdrop, this study conducts a comprehensive and comparative legal analysis, drawing on both Iranian law and international experiences, to propose a framework that can reconcile contract farming with Iran's unique socio-legal and religious context.

2. Purpose

The overarching purpose of this research is to evaluate the legal and institutional conditions governing contract farming in Iran, identify the deficiencies in current regulatory structures, and propose actionable reforms to address these shortcomings. The study is explicitly problem-solving rather than merely descriptive: its goal is to offer practical legal and policy recommendations that will enable contract farming to become an engine of agricultural modernization, rural development, and food security.

More specifically, the objectives of the study are as follows:

1. Assessment of current legal recognition: To examine how contract farming is treated under Iranian civil law,

commercial law, and administrative regulations, and to determine the extent to which current laws provide enforceable recognition to such arrangements.

2. Identification of gaps and contradictions: To highlight areas where Iranian law either fails to accommodate contract farming or provides inadequate protection to farmers and contracting parties.
3. Comparative exploration: To study the legal experiences of other jurisdictions, including India, the United States, France, and Argentina, in order to extract lessons that may be adapted to Iran.
4. Analysis of international legal frameworks: To evaluate the potential relevance of the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG) and the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts (PICC) as guiding instruments for harmonizing Iran's legal environment with global practices.
5. Consideration of Islamic jurisprudence: To analyze the compatibility of contract farming with principles of Islamic law, particularly the doctrine of Bay' al-Thamar (sale of fruits before harvest) and the prohibition of gharar (excessive uncertainty).
6. Proposal of a sui generis statute: To recommend the enactment of a dedicated law on contract farming in Iran, including provisions for contract formation, dispute resolution, oversight, and farmer protection.

The study thus positions itself at the intersection of comparative legal research, agricultural policy, and sustainable development. By bridging doctrinal analysis with practical policy considerations, it aims to provide Iran with a roadmap for institutionalizing contract farming in a way that is both legally sound and socially equitable.

3. Methodology

The research employs a qualitative, descriptive-analytical methodology, combining doctrinal legal analysis with comparative case studies.

Primary Sources

The primary legal sources examined include:

The Iranian Civil Code, which governs general contractual relations.

Relevant provisions of commercial law and administrative directives issued by the Ministry of Agriculture.

Articles 31 and 33 of the Sixth Five-Year Development Plan, which provide the policy mandate for contract farming initiatives.

Comparative Approach

1. The study also adopts a comparative perspective, analyzing the experiences of four countries with diverse legal traditions and agricultural policies:
2. India: With its 2018 Model Contract Farming Act, India has created a framework for standard contracts, transparent pricing, and dispute resolution mechanisms.
3. United States: Contract farming operates under both federal laws (e.g., the Packers and Stockyards Act of 1921) and state-level statutes, with significant reliance on private law and arbitration.
4. France: Contract farming is regulated under the Rural and Maritime Fisheries Code, providing statutory support for agricultural agreements.
5. Argentina: The civil law system governs contractual relations, and general provisions of the Civil Code apply to agricultural contracts.
6. These countries were chosen because they represent different stages of economic development, legal traditions (common law and civil law), and agricultural policies, thus providing a broad comparative spectrum.

International Instruments

The study evaluates two major international legal frameworks:

CISG: Governs international sales contracts and provides default rules that may influence agricultural contracts with cross-border dimensions.

UNIDROIT Principles (PICC): Though non-binding, they represent a set of widely recognized principles that can guide contract drafting, interpretation, and enforcement.

Secondary Sources

To support the analysis, the study relies on:

Peer-reviewed academic publications in law, economics, and agricultural studies.

Reports and guidelines issued by international organizations such as FAO, UNIDROIT, and IFAD.

Legal commentaries on Islamic jurisprudence, particularly on issues of uncertainty (gharar), forward sales, and partnership contracts.

Doctrinal and Islamic Jurisprudence Analysis

The doctrinal method is used to interpret how Iranian law and Islamic jurisprudence intersect with contract farming. The study examines whether contract farming can be analogized to existing contract types under Iranian law—such as civil partnerships (shirkah madaniyyah), sharecropping (muzāra'ah), and leasing contracts—and whether these analogies suffice or whether a distinct legal regime is needed. The analysis also investigates the jurisprudential debate over Bay' al-Thamar, which restricts forward sales of crops due to uncertainty, and evaluates whether contract farming can be designed in a Sharia-compliant manner.

4. Findings

The findings of the research underscore the centrality of legal clarity and statutory support in the success of contract farming. Comparative analysis reveals that countries with explicit laws and institutional mechanisms for contract farming—such as India and France—have achieved greater transparency, farmer protection, and dispute resolution capacity than those without such frameworks.

International Comparisons

India: The 2018 Model Contract Farming Act created a system of registered agreements, fair pricing mechanisms, and independent dispute resolution bodies. This has empowered farmers by reducing their vulnerability to exploitation.

United States: Contract farming is deeply entrenched, especially in livestock and poultry industries. Federal and state regulations balance the interests of agribusinesses and farmers, while arbitration serves as the preferred mechanism for resolving disputes.

France: By embedding agricultural contracts within the Rural and Maritime Fisheries Code, France ensures transparency and enforceability, while providing special protections to smallholder farmers.

Argentina: With no dedicated statute, contract farming operates under general civil law provisions, which leads to more variability but still provides enforceability due to robust civil law traditions.

These examples highlight that the absence of a dedicated framework in Iran places the country at a disadvantage in terms of farmer protection, dispute resolution, and legal certainty.

Iranian Context: Challenges

The Iranian legal system currently treats contract farming under the general provisions of the Civil Code and a few fragmented ministerial directives. This creates several negative consequences:

1. **Contractual Uncertainty:** Without standardized templates or statutory definitions, contracts vary widely, leading to ambiguities in interpretation and enforcement.
2. **Asymmetrical Bargaining Power:** Smallholder farmers, often with little legal knowledge, face powerful agribusinesses and may accept exploitative terms.
3. **Institutional Incoherence:** Multiple entities, including the Ministry of Agriculture and semi-public organizations, intervene without clear coordination, leading to redundancy and inefficiency.
4. **Lack of Dispute Resolution Mechanisms:** There are no specialized agricultural tribunals or affordable arbitration bodies accessible to farmers.
5. **Limited Farmer Awareness:** Farmers often lack basic knowledge about their contractual rights, remedies, and obligations.

Distinction from Related Legal Constructs

The study finds that contract farming should not be conflated with other contractual arrangements in Iranian law, such as:

Civil partnerships (*shirkah madaniyyah*): These involve shared ownership and joint management, unlike contract farming, which maintains farmer autonomy.

Sharecropping (*muzāra'ah*): This traditional arrangement divides produce between landowner and farmer but lacks the forward-looking, market-integrated orientation of contract farming.

Leasing: In leasing, the tenant pays rent for use of land; contract farming, by contrast, emphasizes output and supply commitments.

While conceptually related, these structures cannot fully substitute for contract farming.

Islamic Jurisprudence Considerations

A major jurisprudential challenge is the doctrine of *Bay' al-Thamar*, which prohibits the sale of fruits before harvest due to uncertainty (*gharar*). Critics argue that contract farming resembles forward sales and may therefore be impermissible. However, the study finds that contract farming can be distinguished from prohibited transactions if designed carefully:

Ownership of crops remains with the farmer until delivery.

Contracts may incorporate risk-sharing and insurance mechanisms.

Prices and quality standards can be clearly defined to minimize uncertainty.

This suggests that a *sui generis* legal regime—one that integrates both civil and Islamic legal traditions—is necessary for Iran.

5. Conclusion

The research concludes that contract farming represents a strategic imperative for Iran's agricultural modernization, rural development, and food security. However, the absence of a dedicated legal and institutional framework poses serious obstacles. Without reform, Iranian farmers will remain vulnerable to exploitation, agribusinesses will face uncertainty, and the agricultural sector will struggle to meet national development goals. Based on the findings, the study proposes the following recommendations:

1. Enactment of a Dedicated Law on Contract Farming

Define contract farming as a distinct legal category.

Standardize contractual terms to ensure transparency.

Provide statutory safeguards for farmers, including protection against unfair contract clauses.

Specify clear procedures for dispute resolution.

2. Establishment of Specialized Regulatory Authorities

Create independent bodies under the Ministry of Agriculture to register contracts, mediate disputes, and monitor compliance.

Provide legal advisory services to farmers, particularly smallholders.

3. Development of Model Contracts

Draft standard templates that balance the interests of farmers and buyers.

Ensure that these contracts are drafted in simple, accessible language.

4. Integration of Islamic Legal Principles

Draft provisions that comply with the prohibition of *gharar* and *riba*.

Develop Sharia-compliant financing mechanisms within contract farming arrangements.

5. Legal Education and Capacity Building

Organize nationwide awareness campaigns to improve farmers' legal literacy.

Provide training programs on contract negotiation and enforcement.

6. Adoption of International Best Practices

Draw from the CISG and the UNIDROIT Principles to harmonize Iran's framework with international standards.

Promote investor confidence by ensuring compatibility with global contractual norms.

7. Utilization of Technology and Digital Platforms

Establish online systems for contract registration.

Provide mobile-based legal assistance to farmers.

Explore block chain-based supply chain tracking to enhance transparency and reduce fraud.

In sum, contract farming is not merely an agricultural innovation; it is a legal and institutional reform imperative for Iran. By enacting a coherent legal framework that is both civilly enforceable and religiously legitimate, Iran can empower its farmers, attract investment, and strengthen its agricultural value chains. With the right reforms, contract farming can serve as a catalyst for achieving sustainable development and ensuring food security for future generations.

Keywords: Contract Farming, Agricultural Law, Iran, Civil Code, UNIDROIT Principles, CISG, Islamic Jurisprudence, Bay' al-Thamar, Gharar, Food Security, Sustainable Agriculture, Legal Reform.

بررسی تطبیقی کشاورزی قراردادی در ایران در راستای بهبود کارایی اقتصادی و توسعه پایدار کشاورزی

محمد هادی رستمی^۱ | خدیجه شیروانی^۲ | محمد زمان رستمی^۳

دریافت: ۱۴۰۴-۰۳-۱۸ | بازنگری: ۱۴۰۴-۰۶-۰۴ | پذیرش: ۱۴۰۴-۰۸-۰۶ | انتشار: ۱۴۰۴/۱۲-۱۰

چکیده

کشاورزی قراردادی به عنوان یکی از ابزارهای نوین در تنظیم روابط اقتصادی میان تولیدکنندگان و خریداران محصولات کشاورزی، نقش مهمی در کاهش ریسک‌های تولید، افزایش بهره‌وری و تأمین امنیت غذایی ایفا می‌کند. این نهاد در بسیاری از کشورها از طریق قوانین مدون و چارچوبهای حقوقی شفاف حمایت می‌شود، در حالی که در نظام حقوقی ایران، هنوز یک ساختار جامع و مشخص برای آن تدوین نشده است. این مقاله در پاسخ به سوال از خلأهای موجود در زمینه کشاورزی قراردادی در ایران، این فرضیه را مطرح می‌کند که نبود قوانین مدون و شفاف در ایران موجب کاهش امنیت حقوقی طرفین قرارداد، افزایش اختلافات و محدود شدن توسعه این نهاد شده است. این پژوهش با روش تحلیلی-توصیفی و رویکرد تطبیقی، قوانین داخلی و بین‌المللی را بررسی کرده و نتیجه گرفته است که تدوین مقررات جامع، تقویت حمایت‌های قانونی و بهره‌گیری از تجربیات موفق جهانی، موجب ارتقای جایگاه کشاورزی قراردادی در ایران خواهد شد.

کلید واژه‌ها: حقوق قراردادها، کشاورزان خرده‌مالک، حمایت حقوقی، قرارداد مشارکت مدنی، امنیت غذایی، سرمایه‌گذاری مشترک

۱. استادیار گروه فقه و حقوق اسلامی، دانشکده علوم و تحقیقات اسلامی، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)، قزوین، ایران، rostami@isr.ikiu.ac.ir (نویسنده مسئول)

۲. استادیار گروه حقوق دانشکده علوم انسانی دانشگاه دامغان، ایران

۳. دانشیار گروه اقتصاد اسلامی، دانشکده علوم اقتصادی و اداری، دانشگاه قم، قم، ایران

۱. مقدمه

کشاورزی قراردادی نخستین بار، در سال ۱۸۹۵ در تایوان توسط دولت ژاپن معرفی شد. در هند، کشاورزی قراردادی ریشه‌های تاریخی خود را از دوره‌ای دارد که اروپاییها، به‌ویژه شرکت هند شرقی، برای نخستین‌بار کشت تریاک و نیل را در منطقه بنگال تحت مقررات شرکت هند شرقی معرفی کردند. (Ray et al., 2020: 64) در حال حاضر، کشاورزی قراردادی به دلیل مزایای بالقوه‌ای که از اجرای صحیح این شیوه در تولید کشاورزی حاصل می‌شود، در ادبیات کشاورزی جایگاه ویژه‌ای یافته است. این روش به‌عنوان مکانیزمی برای تقویت ارتباط میان کشاورزان و بخش تجارت کشاورزی، می‌تواند دسترسی کشاورزان به بازارهای ملی و بین‌المللی را بهبود بخشد و به افزایش درآمد در مناطق روستایی دورافتاده کمک کند. از سوی دیگر، برای شرکت‌هایی فعال در تولید، فرآوری و بازاریابی محصولات کشاورزی، کشاورزی قراردادی می‌تواند تأمین پایدار محصولات مطابق با استانداردهای کیفی توافق‌شده را تضمین کرده و هزینه‌های اداری را کاهش دهد. این مزایا در صورت وجود یک چارچوب قانونی مناسب که از طرفین در اجرای صحیح قراردادها حمایت کند، بیش از پیش تقویت خواهند شد. در ادبیات، ماهیت روابط در کشاورزی قراردادی می‌تواند اشکال مفهومی متنوعی داشته باشد که طیفی از میزان کنترل و مشارکت خریدار را شامل می‌شود. این اشکال شامل قرارداد ساده فروش محصولات کشاورزی، پیمانکاری مستقل، قرارداد خدمات شخصی، سرمایه‌گذاری مشترک، مشارکت و اشتغال است. هر یک از این روابط معمولاً تحت قوانین مشخص و جداگانه‌ای تنظیم می‌شود. بنابراین، تعیین دامنه این روابط باید با دقت انجام شود. (Pultrone, 2012: 264-265) این مطالعه بر قراردادهای اصلی تولید و فروش محصولات کشاورزی تمرکز دارد. قراردادهایی مانند بیمه، لیزینگ و اعتبار، به عنوان قراردادهای جانبی در نظر گرفته می‌شوند. با این حال، تأمین مالی بانکی، به ویژه اعطای اعتبار به کشاورزان، به دلیل تأثیر آن بر کشاورزی قراردادی، قابل توجه است. در این حالت، قرارداد می‌تواند سه جانبه یا چندجانبه بین کشاورز، خریدار(ها)، بانک و دولت باشد، با هدف توسعه کشاورزی قراردادی و کاهش فقر. بانک‌ها ممکن است مدیریت حساب کشاورزان را بر عهده گرفته و آن‌ها را از وضعیت بدهی و پرداخت‌ها مطلع کنند، و نیز فاکتورهای کشاورزان را برای تأمین نهاده‌ها و کمک فنی به شرکت‌های تخصصی دهند. بازپرداخت وام ارائه شده توسط بانک، از محل فروش محصولات یا خدمات کشاورز به خریدار صورت می‌گیرد. کشاورزی قراردادی در ایران نهادی نوپا است که ماده‌های ۳۱ و ۳۳ قانون برنامه پنج ساله ششم توسعه، بستر قانونی آن را فراهم می‌کنند. ماده ۳۱، دولت را موظف به انجام اقداماتی برای نیل به اهدافی چون امنیت غذایی، خودکفایی در محصولات اساسی (۹۵٪ تا پایان برنامه)، افزایش تولید محصولات کشاورزی (به ویژه محصولات صادراتی)، رسیدن به تراز تجاری مثبت، تقویت زنجیره‌های تولید، توسعه صادرات و ارتقای بهره‌وری آب و خاک می‌کند. با توجه به نوظهور بودن کشاورزی قراردادی در ایران و تأکید دولت بر استقرار آن، بررسی تطبیقی جنبه‌های حقوقی این نهاد و اقتباس نکات مثبت برای پیشنهاد به نظام حقوقی کشور، امری ضروری به نظر می‌رسد.

۲. تعریف کشاورزی قراردادی و انواع آن

۲-۱. تعریف

کشاورزی قراردادی یک توافق بین تولیدکنندگان کشاورزی و شرکت‌هایی کشاورزی است که در آن کمیت و کیفیت محصول، قیمت و زمان تحویل از پیش تعیین می‌شوند. این توافق می‌تواند شامل خرید ساده یا عرضه نهاده‌ها و خدمات فنی باشد. در واقع، کشاورزی قراردادی بر پایه یک رابطه قراردادی استوار است که تولیدکنندگان و خریداران را به هم متصل می‌کند. در این سیستم، تولیدکننده متعهد می‌شود که محصولات کشاورزی را مطابق با مشخصات تعیین‌شده تولید و تحویل دهد. از طرفی، پیمانکار متعهد می‌شود که محصول را به قیمت توافق‌شده خریداری کند و در فعالیت‌های تولیدی از طریق تأمین نهاده‌ها و ارائه مشاوره‌های فنی مشارکت داشته باشد. کشاورزی قراردادی به عنوان ابزاری برای مدرن‌سازی کشاورزی در هند عمل می‌کند و می‌تواند به ایجاد تمرکز بازار در کشاورزی این کشور کمک کند. این نوع کشاورزی باعث اطمینان کشاورزان از وجود بازار برای محصولاتشان می‌شود. همچنین صنایع غذایی می‌توانند از طریق این قراردادها، به موقع و با کیفیت مناسب، مواد اولیه مورد نیاز خود را تأمین کنند. (UNIDROIT, FAO & IFAD, 2015: 2) کشاورزی قراردادی به عنوان یک مدل اقتصادی نوین، با هدف بهبود وضعیت اقتصادی کشاورزان و افزایش بهره‌وری، راهکارهای موثری ارائه می‌دهد. در این مدل، یک طرف به عنوان پشتیبان یا سرمایه‌گذار، نقش کلیدی ایفا می‌کند. پشتیبان متعهد می‌شود که محصولات را به طور تضمینی خریداری کرده و خدمات لازم را در تمام مراحل تولید، از جمله تأمین نهاده‌ها، مشاوره فنی و بازاریابی، به تولیدکننده

ارائه دهد. این نوع همکاری، ضمن کاهش ریسک‌های اقتصادی، کشاورزان را در تولید مطمئن‌تر یاری می‌کند. کشاورزی قراردادی با ارائه خدمات و پشتیبانیهای گوناگون، به توسعه توان اقتصادی کشاورزان کمک می‌کند. این مدل با ایجاد یک زنجیره تأمین پایدار و مؤثر در بخش کشاورزی، هر دو طرف قرارداد را از منافع مشترک بهره‌مند می‌سازد. کشاورزان از طریق این قراردادها می‌توانند دانش خود را افزایش داده و ریسک‌های تولید را کاهش دهند. کارفرمایان نیز با مدیریت ریسک تأمین مواد خام، ترویج و توسعه کشاورزی، ایجاد برند و اعتبار، و ایجاد اشتغال، از مزایای این نوع کشاورزی بهره‌مند می‌شوند. کشاورزی همواره فعالیتی پر از مخاطره بوده است، به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه، که انعقاد قراردادها در افزایش انگیزه تولید کشاورزان بسیار مؤثر است. یکی از مشکلات موجود در این قراردادها، عدم پایبندی کافی به تعهدات اجرای قرارداد است. مشکلات مربوط به مرحله راه‌اندازی و توسعه طرح‌های کشاورزی قراردادی و همچنین محدودیت طرح‌ها نیز از دیگر چالش‌های این نوع کشاورزی در استان کرمانشاه است. اغلب کشاورزان به دلیل دستیابی سریع‌تر به درآمد، اقدام به دور زدن قرارداد و یا واگذاری محصول به گروه‌های دیگر قراردادی می‌کنند. (Mahmoudi & Karbasi, 2019: 140) سازمان‌های دست‌اندرکار توسعه کشاورزی، از جمله سازمان جهاد کشاورزی، استانداری و اتاق بازرگانی، می‌توانند از نتایج مطالعات مربوط به کشاورزی قراردادی استفاده کنند. با توجه به اهمیت کشاورزی در اقتصاد کشور، استفاده از مدل‌های مشارکتی می‌تواند به توسعه پایدار و بهبود کیفیت زندگی کشاورزان کمک کند. (Darkeh et al., 2021: 263) دولت می‌تواند از طریق پیش‌بینی قوانین و مقررات آمرانه و اساسی یا تعیین شرایط ویژه و یا از طریق تعیین ضمانت اجرایی خاص در قبال شرط‌های غیرمنصفانه، از طرفی که از شرایط مطلوبی نسبت به طرف دیگر برخوردار نیست، حمایت کند. (Taheri et al., 2020: 455) ایجاد تعادل قراردادی و حمایت از طرفین قرارداد از طریق ضمانت اجرایی نظیر فسخ قرارداد یا ابطال شروط غیرمنصفانه می‌تواند در این زمینه مؤثر باشد.

۲-۲. مدل‌های کشاورزی قراردادی

کشاورزی قراردادی شامل مدل‌های مختلفی است که هر کدام ویژگی‌ها و کاربردهای خاص خود را دارند. این مدل‌ها عبارتند از مدل متمرکز، مدل مزرعه هسته‌ای، مدل چند جانبه، مدل غیررسمی و مدل واسطه.

مدل متمرکز: در مدل متمرکز، شرکت طرف قرارداد از کشاورزان برای تولید محصولات مورد نیاز خود حمایت کرده و محصول را از آن‌ها خریداری می‌کند. این شرکت با کنترل شدید کیفیت، محصول را بسته‌بندی و به بازار عرضه می‌کند. این مدل در کشورهای در حال توسعه برای محصولات با ارزش بالا مانند تنباکو، پنبه، موز، قهوه، چای و کاکائو رایج است.

مدل مزرعه هسته‌ای^۱: این مدل برای محصولات درختی مانند روغن نخل و سبزیجات تازه (جهت ارسال به خارج از کشور) استفاده می‌شود. در این مدل، یک مزرعه اصلی توسط شرکت اداره شده و مزارع کوچک‌تر اطراف آن توسط کشاورزان خرده مالک اداره می‌شود. این مدل به توسعه روستایی و اشاعه فناوری‌های جدید کمک می‌کند. این مدل در کشورهای در حال توسعه که کشاورزان خرده مالک اساس بخش کشاورزی را تشکیل می‌دهند، رایج است. (Darkeh et al., 2021: 266)

مدل چند جانبه^۲: مدل چند جانبه یک رویکرد سرمایه‌گذاری مشترک بین نهادهای قانونی یا سازمان‌های دولتی و شرکت‌هایی خصوصی است که به طور مشترک با کشاورزان شراکت می‌کنند. این نوع کشاورزی قراردادی بیشتر در مکزیک، کنیا و غرب آفریقا دیده می‌شود و ممکن است شامل سازمان‌های تخصصی مختلف به منظور تأمین اعتبار، پردازش، توزیع و بازاریابی باشد.

مدل غیررسمی^۳: مدل غیررسمی معمولاً شامل کارآفرینان کوچک یا شرکت‌هایی است که قراردادهای غیررسمی فصلی با کشاورزان منعقد می‌کنند. این مدل عمدتاً محصولاتی مانند سبزیجات تازه یا میوه‌های گرمسیری را شامل می‌شود.

مدل واسطه^۴: در مدل واسطه، شرکت‌های قراردادهای فرعی رسمی با واسطه‌ها (مانند نمایندگان، گروه‌های کشاورز یا سازمان‌های غیردولتی) منعقد می‌کنند. این واسطه‌ها نیز معمولاً قراردادهای غیررسمی با کشاورزان می‌بندند تا به تعهدات خود در قبال شرکت‌های عمل کنند. این مدل در منطقه جنوب شرقی آسیا رایج است. (Ray et al., 2020: 64)

1. Nucleus estate model

2. Multipartite model

3. Informal model

4. Intermediary model

۳. چارچوب‌های قانونی حاکم بر کشاورزی قراردادی

کشورهای مختلف، کشاورزی قراردادی را به شیوه‌های متنوع و متفاوتی تنظیم کرده‌اند. در این بخش، ابتدا به بررسی اسناد بین‌المللی خواهیم پرداخت که ممکن است در موارد خاص برای کشاورزی قراردادی قابل اجرا باشند. پس از آن، به تحلیل حقوق داخلی کشورهای مختلف در این زمینه خواهیم پرداخت.

الف) رهنمودهای سازمان‌های بین‌المللی

کنوانسیون سازمان ملل متحد در مورد قراردادهای فروش بین‌المللی کالا^۵ و اصول قراردادهای تجاری بین‌المللی^۶ اسناد بین‌المللی هستند که چارچوب حقوقی و رهنمودهایی را برای کشاورزی قراردادی ارائه می‌دهند. این اسناد می‌توانند از طریق تأثیرگذاری بر قوانین داخلی، اعمال به‌عنوان اصول کلی حقوق بین‌الملل، یا در صورتی که صراحتاً به‌عنوان قانون حاکم بر یک قرارداد خاص انتخاب شوند، مؤثر واقع شوند. کنوانسیون سازمان ملل متحد در مورد قراردادهای فروش بین‌المللی کالا چارچوب حقوقی‌ای است که بر شکل‌گیری قراردادهای فروش کالاهای منقول و حقوق و تعهدات طرف‌های متعاقد نظارت می‌کند. این کنوانسیون زمانی معتبر است که طرف‌های قرارداد در کشورهای مختلف محل کسب و کار داشته باشند و هر دو کشور عضو معاهده باشند. از زمان لازم‌الاجرا شدن CISG در سال ۱۹۸۸، این کنوانسیون تأثیر قابل‌توجهی هم در سطح بین‌المللی و هم در سطح داخلی کشورها داشته است. CISG به‌طور خودکار به قانون اساسی حاکم بر قراردادهای فروش بین طرفین ساکن در ایالات متحده و هر کشور امضاکننده دیگر CISG تبدیل می‌شود. با این حال، طرفین یک معامله مشمول می‌توانند صریحاً کاربرد CISG را در قرارداد قابل اجرا مستثنی یا تغییر دهند. اصول قراردادهای تجاری بین‌المللی توسط مؤسسه بین‌المللی هماهنگ‌سازی حقوق خصوصی^۷ تهیه شده است، UNIDROIT یک سازمان مستقل بین‌دولتی است که هدف آن هماهنگ‌سازی قوانین تجاری خصوصی در سطح جهانی است. نخستین ویرایش اصول قراردادهای تجاری بین‌المللی در سال ۱۹۹۴ منتشر شد. PICC به‌عنوان یک قانون نرم شناخته می‌شود و الزام‌آور نیست، مگر اینکه به‌صراحت به‌عنوان قانون یک قرارداد خاص پذیرفته شود. این اصول می‌توانند در رابطه با قراردادهای کشاورزی از طریق تأثیرگذاری بر قوانین داخلی و اعمال به‌عنوان اصول کلی حقوق بین‌الملل مؤثر واقع شوند. (Li & Wang, 2024: 8) اصول UNIDROIT تنها در صورتی اعمال می‌شوند که توسط طرفین تحت قرارداد انتخاب شوند. علاوه بر CISG و PICC، سازمان‌های بین‌المللی نیز ممکن است راهنمایی‌های ویژه‌ای برای کشاورزی قراردادی ارائه دهند. سازمان خواربار و کشاورزی ملل متحد (فائو) یکی از این سازمان‌ها است که با ارائه راهنمایی در مورد شیوه‌های کشاورزی قراردادی و مشاوره برای یکپارچه‌سازی شیوه‌های خوب برای عملیات کشاورزی قراردادی مسئولانه، نقش مهمی را ایفا می‌کند. فائو در زمینه شیوه‌های کشاورزی قراردادی توصیه‌هایی ارائه می‌دهد و در ادغام شیوه‌های مناسب برای عملیات کشاورزی قراردادی مسئولانه مشاوره می‌دهد. تعامل در کشاورزی قراردادی یک مسیر حیاتی برای کشورهای در حال توسعه برای ادغام کشاورزان کوچک در شیوه‌های کشاورزی مدرن است. (Pultrone, 2012: 264-267)

ب) حقوق داخلی کشورها

کشورهای مختلف بسته به عوامل متعددی از جمله سنت‌های حقوقی داخلی و دوره زمانی که در آن قوانین تدوین شده است، به روش‌های متفاوتی شیوه‌های کشاورزی قراردادی را تنظیم کرده‌اند. (Pandian et al., 2011: 73) بنابراین، در دستورات حقوقی داخلی، هنجارهای حاکم بر کشاورزی قراردادی را می‌توان یافت؛ به عنوان مثال، در قوانین مدنی، قوانین ارضی^۸، قوانین عمومی قراردادها، قوانین خاص قراردادهای کشاورزی و قوانین مربوط به بخش یا محصول خاص. این منابع از قوانین حاکم در این‌که چگونه به طور خاص بر کشاورزی قراردادی تمرکز دارند، متفاوت هستند. یک قانون مدنی، معمولاً دارای مقرراتی است که علاوه بر مقررات مربوط به کشاورزی قراردادی، بسیاری از موضوعات دیگر را نیز پوشش می‌دهد. یک قانون ارضی حاوی بسیاری از مقررات عمومی

5. CISG

6. Principles of International Commercial Contracts (PICC)

7. International Institute for the Unification of Private Law (UNIDROIT)

8. agrarian code

کشاورزی است که به مسائل حقوقی کشاورزی قراردادی مربوط نمی‌شود. به طور مشابه، قوانین عمومی قراردادهای حاوی بسیاری از مقررات است که با کشاورزی قراردادی مرتبط نیستند. (Pultrone, 2012: 264-267) برخی از کشورها کشاورزی قراردادی را از طریق قراردادهای عمومی یا قوانین کشاورزی تنظیم می‌کنند، در حالی که برخی دیگر مقررات کشاورزی قراردادی را در قوانین مبتنی بر کالا معرفی می‌کنند یا قوانین خاص کشاورزی قراردادی را تصویب می‌کنند. رویه‌های قراردادی ممکن است توسط منابع دیگری از جمله اصول حقوقی، قواعد عرفی و رویه‌ها کنترل شوند. هیچ راه‌حل نظارتی که برای تسهیل کشاورزی قراردادی بهترین راه‌حل باشد، وجود ندارد. مناسب‌ترین چارچوب نظارتی و سیاستی به سیاست ملی و اهداف نظارتی، قوانین موجود و سنت قانونی بستگی دارد. (FAO, 2017: 1) برای مثال در کشور هند در سال ۲۰۱۸ قانون نمونه کشاورزی قراردادی^۹ به تصویب رسید. در ایالات متحده، کشاورزی قراردادی به طور بالقوه توسط مقرراتی خاص (Federal Packaging and Livestock Act, 1921) تنظیم می‌شود که زیرمجموعه‌ای از شیوه‌های کشاورزی قراردادی را هدف قرار می‌دهد، اما قوانین قراردادهای عمومی همچنان در این زمینه اعمال می‌شود. (Pultrone, 2012: 268) در بسیاری از کشورها قانون مدنی بر کشاورزی قراردادی حکومت می‌کند و قانون خاصی در این زمینه وجود ندارد. برای مثال، در بسیاری از کشورهایی که نظام حقوقی آن‌ها از قوانین روم و آلمان سرچشمه می‌گیرد، قوانین مدنی مرجعی برای کشاورزی قراردادی در نظر گرفته می‌شود. یکی از این نمونه‌ها کشور آرژانتین است که نظام حقوقی آن عمدتاً تحت تأثیر نظام‌های سنتی قانون مدنی در ایتالیا، اسپانیا، فرانسه و آلمان است. به این ترتیب، قانون مدنی آرژانتین شامل بسیاری از مواد مربوط به قراردادهای به طور کلی است و همین مقررات در مورد کشاورزی قراردادی هم اجرا می‌شود. همچنین، در برخی از کشورها قوانین ارضی و کشاورزی بر کشاورزی قراردادی حاکم است. برای مثال، در فرانسه قانون روستایی و شیلات دریایی^{۱۰} در این زمینه حاکم است. نمونه دیگری از قوانین ارضی تدوین شده، قانون کشاورزی جمهوری پاناما^{۱۱} است که بر کشاورزی قراردادی حاکم است. (Ibid: 270)

در کشور ما تا کنون قانون خاصی در زمینه کشاورزی قراردادی به تصویب نرسیده است. یک مصوبه و یک دستورالعمل در این زمینه وجود دارد که عبارتند از مصوبه شورای قیمت‌گذاری و اتخاذ سیاست‌های حمایتی محصولات اساسی کشاورزی در خصوص بسته سیاست حمایتی کشاورزی قراردادی گندم (مصوب ۱۴۰۱/۷/۶) و دستورالعمل اجرایی توسعه کشاورزی قراردادی با کمک شرکت‌هایی پشتیبان، وزارت جهاد کشاورزی. به هر حال با توجه به این که قانون خاصی در این زمینه به تصویب نرسیده است، قانون مدنی به عنوان قانون مادر، بر کشاورزی قراردادی و روابط بین طرفین این توافق حاکم است.

۳. مقایسه کشاورزی قراردادی با نهادهای مشابه

قرارداد تولید کشاورزی مورد استفاده در کشاورزی قراردادی تنها گزینه قراردادی موجود برای طرفین به منظور سازماندهی تولیدات کشاورزی خود نیست. این بخش چهار نوع قرارداد مختلف را در نظر می‌گیرد که ممکن است از نظر کارکردی شبیه به کشاورزی قراردادی باشد: قراردادهای زمین^{۱۲}، سرمایه‌گذاری مشترک^{۱۳}، قراردادهای کار^{۱۴} و قراردادهای بین تعاونی‌ها و اعضای آن‌ها. لازم به ذکر است که این انتخاب جامع نیست و کشورهای مختلف ممکن است سایر روابط قراردادی مشابه را به رسمیت بشناسند. بسیاری از این قراردادهای ممکن است مشمول چارچوب مقرراتی خاص خود باشند که اگرچه به طور بالقوه با کشاورزی قراردادی همپوشانی دارند، اما لزوماً به طور کامل برای قراردادهای تولید کشاورزی اعمال نمی‌شوند.

۳-۱. قراردادهای کاربری زمین

قرارداد استفاده از زمین یک سند حقوقی است که بر شرایط و ضوابط مالک ملک که برای استفاده توسط مستاجر

9 . Model Contract farming Act 2018

10 . Code rural et de la pêche maritime

11 . Código Agrario de la República de Panamá

12 . Land contracts

13 . joint ventures

14 . employment contracts

یا توسعه توسط یک شرکت اجازه می‌دهد، حاکم است. این قرارداد ممکن است شامل اجازه ملک برای ساخت و ساز یک پروژه، استفاده برای مقاصد کشاورزی توسط یک کشاورز باشد. قراردادهای استفاده از زمین بین دولت‌ها و پیمانکاران و همچنین بین همسایگان استفاده می‌شود تا تکلیف طرفین در مورد حقوق و تعهدات خود در رابطه با استفاده از یک ملک روشن باشند.¹⁵ برای مثال، قراردادهای اجازه و مدیریت، به انواع ترتیباتی که بر اساس آن زمین توسط طرفی غیر از مالک زمین کار می‌شود، اشاره دارد. هسته اصلی ترتیبات اجازه موثر، رابطه بین مالکان زمین و مستأجران است که باید به نحوی توسط دولت تضمین یا حمایت شود. (FAO, 2017: 8) به جای انعقاد قرارداد با تولیدات کشاورزی خرده مالکان، طرفین قرارداد اجازه، مستقیماً زمینی را که در آن تولید انجام می‌شود، اجازه می‌کنند. سپس پیمانکار نیروی کار خود را، مانند ایجاد مزرعه، برای کار در قطعه زمین فراهم می‌کند. مالک زمین لزوماً در تولید شرکت نمی‌کند، اما برای استفاده از زمین، اجازه ثابتی به او پرداخت می‌شود. قراردادهای لیزینگ معمولاً تابع مقررات قانونی خاصی هستند. در برخی موارد، قوانینی که اجازه‌نامه‌ها را پوشش می‌دهند، می‌توانند برای پوشش اشکال خاصی از کشاورزی قراردادی نیز گسترش یابند، مشروط به اینکه این امر توسط سیستم حقوقی مجاز باشد. قراردادهای مدیریتی، با شباهت به اجازه‌نامه‌ها، به یک کسب‌وکار کشاورزی اجازه می‌دهند تا کنترل کاملی بر تولید در زمینهایی که در اختیار مالکان قرار دارد، حفظ کند. قراردادهای مدیریتی به جای اجازه‌های ثابت، طیف وسیع‌تری از گزینه‌ها را برای تقسیم درآمد ارائه می‌دهند، مانند تقسیم سود نهایی بر اساس فرمول توافق شده. برخلاف کشاورزی قراردادی، مالک زمین قدرت تصمیم‌گیری در مورد مدیریت مزرعه را تحت اجازه یا قراردادهای مدیریتی نخواهد داشت. مالک زمین در این قراردادها یک طرف منفعل است که دسترسی به زمین را فراهم می‌آورد، اما لزوماً در تولید واقعی شرکت نمی‌کند.

قراردادهای استفاده از زمین و کشاورزی قراردادی دو نوع مختلف توافق برای بهره‌برداری از زمین هستند. قراردادهای استفاده از زمین به مستأجر امکان می‌دهد بدون مالکیت زمین، به آن دسترسی داشته باشد و عمدتاً بر پرداخت اجازه بها تأکید دارند، در حالی که مالک زمین معمولاً در فرایند تولید شرکت ندارد. از سوی دیگر، کشاورزی قراردادی بر تأمین محصولات و مدیریت تولید تمرکز دارد و به تولیدکننده کنترل بیشتری بر فرایند کشاورزی می‌دهد. (Dolynska, 2022: 43) انتخاب بین این دو مدل بستگی به نیازها و شرایط خاص پروژه دارد و هر یک مزایا و معایب خود را دارد.

۲-۳. سرمایه‌گذاری مشترک

سرمایه‌گذاری مشترک¹⁶ یک توافق تجاری بین دو یا چند شخص است که برای دستیابی به هدفی خاص با یکدیگر همکاری می‌کنند. در این مشارکت، طرفین، مدیریت یک فعالیت معین را بر عهده می‌گیرند و در سودوزیان شریک می‌شوند. این همکاری به منظور بهره‌برداری از فرصت‌ها، کاهش ریسک‌ها، ورود به بازار جدید، توسعه محصول یا فناوری نوین، و استفاده از منابع مشترک شکل می‌گیرد، و می‌تواند به صورت ایجاد یک شرکت جدید (سرمایه‌گذاری مشترک شرکتی) یا از طریق یک قرارداد همکاری (سرمایه‌گذاری مشترک قراردادی) تحقق یابد. کشاورزی قراردادی به طور معمول یک سرمایه‌گذاری مشترک محسوب نمی‌شود، زیرا در این نوع قرارداد، تولیدکننده باید استقلال خود را از نظر داراییها و مدیریت حفظ کند. در واقع، کشاورز به عنوان یک طرف مستقل با پیمانکار همکاری می‌کند و هدف اصلی، فروش محصول به پیمانکار بر اساس شرایط از پیش تعیین شده است. با این حال، اگر پیمانکار کنترل زیادی بر داراییها و مدیریت تولیدکننده داشته باشد، به طوری که استقلال قانونی تولیدکننده زیر سوال برود، ممکن است این وضعیت به عنوان یک سرمایه‌گذاری مشترک (یا مشارکت) تلقی شود. (Hoshmand et al., 2014: 245) در این حالت، روابط بین طرفین از یک قرارداد ساده خریدوفروش فراتر رفته و به یک همکاری نزدیک‌تر با تقسیم ریسک و سود تبدیل می‌شود. به عبارت دیگر، خط تمایز بین کشاورزی قراردادی و سرمایه‌گذاری مشترک، در میزان کنترل و استقلال طرفین است. اگر تولیدکننده استقلال خود را حفظ کند، قرارداد یک کشاورزی قراردادی است؛ اما اگر کنترل پیمانکار به حدی برسد که تولیدکننده استقلال خود را از دست بدهد، ممکن است یک سرمایه‌گذاری مشترک شکل گرفته باشد. (Väänänen & Karhu, 2018: 17) کشاورزی قراردادی و سرمایه‌گذاری مشترک

15 . <https://www.contractsounsel.com/t/us/land-use-agreement#:~:text=FREE%20PROJECT%20POSTING>

16 . Joint Venture

هر دو می‌توانند ابزارهایی برای توسعه کشاورزی باشند، اما با رویکردهای متفاوت. کشاورزی قراردادی بیشتر بر کاهش ریسک و بهبود بهره‌وری از طریق تضمین خرید محصول و ارائه خدمات فنی متمرکز است، در حالی که سرمایه‌گذاری مشترک بر تقسیم ریسک و سود، انتقال فناوری و توسعه نوآوری از طریق مشارکت بین کشاورزان و سرمایه‌گذاران تاکید دارد. انتخاب بین این دو رویکرد بستگی به اهداف توسعه، شرایط اقتصادی و ساختار حقوقی کشور دارد؛ کشاورزی قراردادی برای بهبود بهره‌وری و کاهش ریسک مناسب‌تر است، در حالی که سرمایه‌گذاری مشترک برای توسعه نوآوری و ایجاد ارزش افزوده ارجحیت دارد و در نهایت، ترکیبی از این دو رویکرد می‌تواند بهترین نتیجه را برای توسعه بخش کشاورزی به ارمغان آورد. در حقوق ایران سرمایه‌گذاری مشترک شرکتی، که پشتمانه قانونی دارد، می‌تواند در قالب انواع شرکت‌هایی معین در ماده ۲۰ قانون تجارت تأسیس شود. در مقابل، سرمایه‌گذاری مشترک قراردادی که به تشکیل شخصیت حقوقی نمی‌انجامد، با چالش‌ها و ابهاماتی مواجه است؛ به خصوص از نظر ضعف و خلأ قوانین حاکم بر مشارکتهای غیرشرکتی. (Bahmani & Hojjati Kermani, 2020: 33; Pasban & Ghorbani, 2017: 17).

ج) شرکت مدنی در نظام حقوقی ایران

قانون مدنی ایران تجلی پیوند سنت و مدرنیته است که بین قواعد (فقه اسلامی) و نظام‌های حقوقی پیشرفته سازگاری ایجاد کرده است. بخش عمده‌ای از مواد قانون، به‌ویژه در فصل مربوط به عقود معین، عیناً از فقه امامیه اقتباس شده است (Kazemi, 2019: 258). در این میان، مفهوم شرکت مدنی در قانون مدنی ایران، برخلاف قانون مدنی فرانسه که اشاعه را به عنوان شکلی از مالکیت در شرکت که یک قرارداد خاص است جدا می‌کند، قانون مدنی ایران این دو مفهوم را درهم آمیخته است. در واقع، مقررات قانون مدنی ایران در مقام تعریف شرکت، اشاعه را تعریف می‌کند. تمایز بین اشاعه و شرکت می‌تواند به صورت تضاد و رقابت مطرح شود. باید تأیید کرد که اشاعه در قانون مدنی ایران، حداقل زمانی که سبب آن قهری است، در تضاد با مفهوم شرکت در حقوق فرانسه قرار می‌گیرد. باید پذیرفت که حوزه مشترکی بین این دو مفهوم وجود دارد و از لحاظ منطقی می‌توان گفت بین این دو نهاد رابطه عموم و خصوص من‌وجه برقرار است. اشاعه برای آن که بتواند به درستی در حوزه شرکت قرار گیرد باید ارکان عینی و رکن ذهنی قرارداد شرکت را دارا باشد. (Seyedi Arani, 2014: 270) یکی از قراردادهای مرسوم در نظام بانکداری ایران، قرارداد مشارکت مدنی است که برگرفته از شرکت عنان در فقه امامیه می‌باشد. (Rezaei et al., 2020: 110) قرارداد مشارکت مدنی یکی از پرکاربردترین روش‌های تخصیص منابع بانکی است. به کارگیری این شیوه در بانکداری اسلامی به رعایت ضوابط و موازین فقهی در مرحله انعقاد و اجرای قرارداد مشروط است. با توجه به مشکلهایی که در قراردادهای بسته‌شده بین بانک و مشتریان وجود داشت، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۳۹۲، قرارداد مشارکت مدنی را به صورت قراردادی یکسان تنظیم و جهت اجرا برای تمام بانک‌ها ابلاغ کرد، (Nazarpour & Malakeryami, 2015: 145) پس از پیروزی انقلاب اسلامی در جهت اصلاح نظام بانکی کشور، قانون عملیات بانکی بدون ربا (بهره) در ۱۳۶۲/۶/۸ به تصویب رسید. با تصویب این قانون، بانک‌ها در سمت تجهیز و تخصیص منابع موظف به رعایت اصول و شرایطی برای حذف ربا از سیستم بانکی شدند. (Sobhani & Alimordani, 2016: 44) در نظام بانکداری بدون ربا، مشارکت به دو نوع مدنی و حقوقی تقسیم می‌شود. نتایج تخمین مدل مارکوف برای دوران رکود و رونق نشان می‌دهد؛ در رژیم دوم یعنی دوران رونق و با افزایش استفاده از عقود مشارکت محور؛ نرخ سود حقیقی، سرمایه‌گذاری و تولید افزایش می‌یابد. اما مسئله مهم در اقتصاد ایران میزان دوام دوران رکود و رونق می‌باشد که طبق نتایج تخمین مدل، میزان مواجهه اقتصاد با دوران رکود برای بازه زمانی مورد بررسی، پانزده دوره در مقابل نه دوره رونق می‌باشد که در نتیجه ریسک استفاده از عقود مشارکت محور را با شرایط موجود افزایش می‌دهد. (Nazarpour & Salimi, 2015: 70) یکی از رهیافتهای ترویجی که بکارگیری آن در شرایط کشاورزی ایران جهت حل برخی از مشکلات این بخش مناسب می‌باشد، رهیافت تخصصی کالا است. این رهیافت در چارچوب نظام‌های کشاورزی قراردادی بکار گرفته می‌شود. طی چند دهه گذشته، با زیاد شدن بدهیهای بخش عمومی، اهمیت استفاده از ظرفیتهای بخش خصوصی بیش از پیش نمایان شده است. با این وجود، عملیاتی کردن مشارکت عمومی-خصوصی، بسته به موضوع مشارکت و قالب قراردادی آن، نیازمند بسترهای مناسب قانونی است. در ایران، اگرچه در مواردی قانونگذار به صورت کلی و گذرا وظیفه دولت را به استفاده از مشارکت عمومی-خصوصی یادآوری کرده است، اما علی‌رغم وجود ریشه‌های فقهی این نوع از قراردادها، همچنان انتخاب قالب مناسب قراردادی برای اینگونه مشارکت محل سوال است. به نظر می‌رسد هرچند کلیت قراردادهای مشارکت، عقد شرکت در فقه را

تداعی می‌کند، اما در برخی از مصادیق، از عقد شرکت فاصله گرفته و به نهادهایی همچون اجاره اشخاص و جعاله نزدیک می‌شود. اگر چه در نظام حقوقی کنونی ایران، زمینه برای استفاده از انواع قراردادهای مشارکت مدنی و خدمت برای تحقق مشارکت عمومی- خصوصی وجود دارد، اما این پژوهش و یافته‌های آن نشان می‌دهد که قراردادهای ساخت، بهره‌برداری، و واگذاری ۱۷ مناسب‌ترین قالب برای چنین مشارکتهایی هستند. (Hassani & Beati, 2018 : 100)

بر اساس یافته‌های پژوهشی، به نظر می‌رسد کشاورزی قراردادی در کشور ما می‌تواند در قالب قرارداد مشارکت مدنی منعقد شود. در این راستا، علاوه بر رعایت مقررات قانون مدنی در خصوص عقد شرکت، لازم است که از مقررات آیین‌نامه فصل سوم قانون عملیات بانکی بدون ربا نیز تبعیت گردد. قرارداد مشارکت مدنی تنظیم‌شده توسط بانک مرکزی می‌تواند به عنوان الگویی برای قراردادهای کشاورزی مورد استفاده قرار گیرد، البته با اصلاحاتی که لازم است برای رفع اشکالات فقهی و حقوقی آن صورت گیرد، تا این قراردادها بتوانند به طور کامل از مشروعیت لازم برخوردار باشند.

۳-۳. بیع ثمار در فقه اسلامی

بیع ثمار در فقه اسلامی به فروش محصولات کشاورزی قبل از برداشت و تحویل آن به خریدار اشاره دارد. (Ansari, 1421 : 58) در این نوع معاملات، فرد یا شرکتی به نام "مالک ثمره" محصولات خود را به خریدار می‌فروشد و مالکیت این محصولات به خریدار منتقل می‌شود. با این حال، فقها در مورد شرایط صحت این معامله نظرات خاصی دارند. به‌طور خاص، فروش میوه درخت پیش از نمایان شدن آن و نیز بعد از نمایان شدن و پیش از دانه‌بستن، رسیدن، یا تغییر رنگ (سرخ یا زرد شدن) آن، مطابق نظر مشهور فقها، جایز نیست. (همان: 59) فلسفه این ممنوعیت این دلیل است که همه گل‌ها به میوه تبدیل نمی‌شوند و نیز ممکن است میوه‌ها به کمال و قابلیت مصرف نرسند. در این مراحل، میوه‌ها در معرض خطرات طبیعی مانند باد، بوران، حشرات و آفات قرار دارند که می‌تواند منجر به کاهش یا از بین رفتن محصول شود. بنابراین، این نوع معامله به دلیل عدم اطمینان از تحقق محصول و نوسانات آن، به‌عنوان معامله‌ای غرری تلقی می‌شود. (Mohammadi, 1998 : 3) مطابق نظر مشهور فقهای امامیه فروش میوه درخت پیش از نمایان شدن آن و نیز بعد از نمایان شدن و پیش از دانه‌بستن، رسیدن، یا تغییر رنگ (سرخ یا زرد شدن) آن، جایز نیست. این ممنوعیت به دلیل عدم اطمینان از تحقق محصول و نوسانات آن است، که آن را به عنوان معامله‌ای غرری تلقی می‌کند. چراکه همه گل‌ها به میوه تبدیل نمی‌شوند و ممکن است میوه‌ها به کمال و قابلیت مصرف نرسند. در این مراحل، میوه‌ها در معرض خطرات طبیعی مانند باد، بوران، حشرات و آفات قرار دارند که می‌تواند منجر به کاهش یا از بین رفتن محصول شود. مسئله نفی غرر در معاملات، ابعاد وسیعی در مباحث فقهی، معاملاتی نزد علمای اسلام دارد و شاید بتوان گفت که نفی غرر یکی از ویژگی‌های معاملات مشروع در اسلام است. درباره قاعده نفی غرر دو قرائت عام و خاص وجود دارد و از این جهت سه دیدگاه فقهی در مورد قلمرو قاعده نفی غرر شکل گرفته است. دیدگاه اول نفی غرر را مختص به بیع و اجاره می‌شناسد؛ دیدگاه دوم معاوضات را مشمول این قاعده می‌داند. قاعده نفی غرر یکی از مهم‌ترین قواعدی است که صحت معاملات را تحت تأثیر قرار می‌دهد و بیع ثمار نیز از این قاعده مستثنی نیست. (Tasikhri, 2013 : 40) در بیع ثمار، ریسک به خریدار منتقل می‌شود، زیرا معامله بر روی محصولاتی انجام می‌شود که هنوز برداشت نشده‌اند. خریدار باید با عدم قطعیت‌های مربوط به کیفیت و کمیت محصول مواجه شود. عواملی گوناگونی نظیر نوسانات شدید تقاضا، تغییرات سریع تکنولوژی، ناپایداری در حوزه‌های مالی و حوادث طبیعی موجب افزایش عدم قطعیت و بروز ریسک‌هایی در زنجیره تأمین، بویژه محصولات کشاورزی می‌شود. (Karmi & Mohammadi, 2017 : 12) در کشاورزی قراردادی، مالکیت محصول تا زمان برداشت و تحویل به خریدار بر عهده کشاورز است. در این حالت، کشاورز به‌عنوان مالک، مسئولیت بیشتری در قبال محصول خود دارد و بیشتر تلاش می‌کند تا با استفاده از روش‌های بهینه کشت، مدیریت منابع و تکنیک‌های نوین، کیفیت و کمیت محصول را افزایش دهد.

۴. تحلیل قرارداد در کشاورزی قراردادی

۴-۱. طرفین قرارداد

کشاورزی قراردادی معمولاً بین کشاورزان و خریدار منعقد می‌شود. کشاورزان می‌توانند به صورت فردی یا گروهی در قالب تعاونی یا انجمن قراردادها را منعقد کنند. کشاورزان فردی اغلب با تشکیل گروه‌ها و تعاونی‌ها، قادر به افزایش قدرت چانه زنی خود هستند. کشاورزان معمولاً زمین و سرمایه انسانی را تأمین می‌کنند و با هماهنگی خریدار، کالای خام کشاورزی را رشد و عرضه می‌کنند. خریدار ممکن است یک کارآفرین فردی یا یک شرکت کشاورزی باشد که به عنوان یک پردازشگر، یک خرده‌فروش یا یک عمده‌فروش عمل می‌کند. در برخی موارد، خریدار به کشاورزان قراردادی کمک فنی می‌کند، نهاده‌های تولید را تهیه می‌کند و ترتیب حمل‌ونقل را می‌دهد. لازم به ذکر است که طرفین دیگر ممکن است نقش مهمی در تسهیل قرارداد و تعهدات کشاورزان و خریدار داشته باشند. مثال مهم در این زمینه دولت است که دسترسی به زمین یا نهاده‌های کشاورزی را برای کشاورزان تسهیل می‌کند یا بر اجرای صحیح قرارداد یا فعالیت مؤسسات مالی که به کشاورزان اعتبار می‌دهند نظارت می‌کند. (Pultrone, 2012 : 277) در کشور ما بر اساس دستورالعمل اجرایی توسعه کشاورزی با کمک شرکت‌هایی پشتیبان، از کارگروه ملی کشاورزی قراردادی، پشتیبان یا مجری طرح، مراکز خدمات توسعه کسب‌وکارهای کشاورزی، ناظر اجرای طرح و تولیدکننده نام برده است. در این میان، طرفین قرارداد، پشتیبان یا مجری طرح و تولیدکننده هستند و سایر نهادهایی که در دستورالعمل مذکور نام برده است به منظور حمایت و نظارت بر فرآیند کشاورزی قراردادی تشکیل می‌شوند. لازم به ذکر است که پشتیبان و مجری طرح در این دستورالعمل، متقاضی اجرای کشاورزی قراردادی است که به صورت شرکت تولیدی، بازرگانی یا دانش‌بنیان و یا در قالب صنایع تبدیلی و تکمیلی بخش کشاورزی فعالیت می‌کند. تولیدکننده هم عبارت است از اشخاص حقیقی و یا حقوقی که شخصاً به صورت مستقیم و یا از طریق تشکل تولیدی معینی بر اساس قرارداد به تولید می‌پردازند.

۴-۲. تعهدات طرفین قرارداد

تعهدات طرفین در قراردادهای کشاورزی از ابعاد متنوعی برخوردار است که شامل ویژگی‌های فیزیکی کالا، زمان تحویل و پاداش‌های مرتبط می‌شود. این تعهدات همچنین فرآیند تولید را تحت تأثیر قرار می‌دهند؛ مانند روش تولید، فناوری مورد استفاده، شرایط کار، شیوه کشت، رعایت استانداردهای ایمنی و ملاحظات زیست‌محیطی. تحقیقات نشان می‌دهد که کارکردهای اصلی کشاورزی قراردادی از دیدگاه کشاورزان، شامل افزایش دانش کشاورزان، توسعه توان اقتصادی کشاورزان و کاهش ریسک ادراک شده تولیدکنندگان می‌باشد. (Golestanian et al., 2020: 270) الزامات کیفی و کمی در قراردادهای کشاورزی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار هستند. در مطالعه‌ای که به تحلیل اقتصادی اثرات تغییرات کمی و کیفی آب در قالب سناریوهای مختلف پرداخته شده، نشان داده شده است که این تغییرات بر مفاهیمی همچون عملکرد، الگوی کشت، بهره‌وری آب و سود ناخالص کشاورزان تأثیر می‌گذارند. این موضوع اهمیت توجه به کمیت و کیفیت در قراردادهای کشاورزی را نشان می‌دهد. (Salehi et al., 2019: 400) انعطاف‌پذیری در بندهای مربوط به کمیت و کیفیت در قراردادهای کشاورزی نیز از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. همچنین در تنظیم قراردادهای کشاورزی، تعیین مشخصات دقیق محصولات از اهمیت زیادی برخوردار است. هدف از تعیین مشخصات قراردادهای آبی محصولات کشاورزی این است که پس از راه‌اندازی، از امکان موفقیت بالایی برخوردار باشند. جهت تحقق این هدف، تعیین میزان سپرده مورد نیاز، حد مجاز نوسانات قیمت روزانه، طول دوره تحویل، حداقل واحد تغییر قیمت و اندازه قراردادهای آبی محصولات کشاورزی ضروری است. (Hosseini Yekani & Zibaei, 2010: 10) در کشاورزی قراردادی، ارائه نهاده‌ها و خدمات پشتیبانی نیز نقش مهمی در موفقیت قراردادها دارد. عملکرد یک نظام ترویج و خدمات مشاوره‌ای چندبخشی، وجود متخصصان حرفه‌ای چندرشته‌ای و تعاملات اجرایی آن‌ها در راستای کسب دستاوردهای مشترک، در موفقیت این گونه قراردادهای بسیار اهمیت دارد. (Rezaei et al., 2011: 37) خدمات پشتیبانی شامل مشاوره‌های فنی، آموزشی و مدیریتی است که به کشاورزان در مراحل مختلف تولید کمک می‌کند. شرکت‌هایی خدمات مشاوره‌ای، فنی و مهندسی کشاورزی نقش مهمی در ارائه خدمات پشتیبانی به کشاورزان دارند.

۴-۳. شروط و عناصر ضروری قراردادهای کشاورزی

برای اطمینان از جامعیت قراردادهای کشاورزی قراردادی و حفظ حقوق طرفین، ضروری است که شرایط و مقررات اساسی به‌طور

دقیق در قراردادها گنجانده شود. در حالی که قوانین هر کشور ممکن است صرفاً الزامات شکلی و محتوایی محدودی را برای قراردادها تعیین کند و به عنوان چارچوب کلی قواعد عمومی عمل نماید، الزام به درج بندهای مشخص در قراردادها (چه با الزامات محتوایی دقیق و چه بدون آن) می‌تواند به نظام حقوقی اجازه دهد تا اطمینان حاصل کند که قرارداد حداقل شامل جنبه‌های حیاتی رابطه کشاورزی قراردادی است. علاوه بر این، چنین چارچوبی می‌تواند با ارائه یک طرح کلی به طرفین، روند تهیه پیش‌نویس قرارداد را تسهیل نماید. (وینیکاین، بولونکارو: ۲۰۱۸: ص ۷۰-۷) قراردادهای کامل می‌توانند طرفین را در اجرای صحیح تعهدات خود راهنمایی کرده، شفافیت ایجاد کنند و از سوءتفاهم جلوگیری نمایند. برای تحقق این امر، قراردادها باید شامل عناصری باشند که از حقوق هر دو طرف محافظت کرده و اجرای قرارداد را تسهیل کنند. (Pultrone, 2012: 280) این عناصر عبارتند از:

۱. **شناسایی طرفین:** در قرارداد باید مشخصات دقیق کشاورز و خریدار، درج شود تا شفافیت در تعیین هویت طرفین قرارداد، تضمین شود. در پروژه‌های کشاورزی قراردادی استان کرمانشاه، شناسایی دقیق کارفرمایان و کشاورزان طرف قرارداد یکی از مهم‌ترین عناصر اجرای موفق قراردادهای کشاورزی بوده است (Darkeh et al., 2021: 269) قراردادهای بین کشاورزان و شرکت‌های باید به روشنی مشخص کند که چه کسی طرف قرارداد است، به‌ویژه هنگامی که چندین کشاورز در یک خانواده یا یک زمین در یک روستا وجود داشته باشد.

۲. **هدف قرارداد:** قرارداد باید کالای کشاورزی مورد تعهد برای فروش یا خدمات تولید کشاورزی ارائه‌شده به خریدار را به طور دقیق تعیین نماید. هدف قرارداد باید به‌گونه‌ای مشخص شود که ابهامی در مورد آنچه طرفین به آن متعهد شده‌اند، باقی نماند. در تفسیر قراردادهای کشاورزی، درک مفهوم مبهم و مدلول حقوقی و قراردادی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. در قراردادهای آبی محصولات کشاورزی در ایران، تعیین دقیق محصولاتی مانند زعفران، پسته و برنج به عنوان موضوع قرارداد، نقش مهمی در موفقیت این قراردادها داشته است. (Hosseini Yekani & Zibaei, 2010: 13)

۳. **شرح حقوقی زمین:** تعداد جریبها و موقعیت جغرافیایی زمینی که در آن تولید انجام می‌شود، باید به‌طور دقیق مشخص شود. در مراکش، تحلیل انواع مختلف بندهای قراردادی در چارچوب پروژه‌های کشاورزی نشان می‌دهد که مشخص کردن دقیق زمین کشاورزی باعث کاهش هزینه‌های معاملاتی در سیستم ادغام و کاهش تعداد واسطه‌ها می‌شود (El Houssain et al., 2019:249) و ارتباط بین تولیدکنندگان و بازارها را تضمین می‌کند.

۴. **مدت قرارداد:** مدت قرارداد باید به‌وضوح تعیین شود و بسته به چرخه تولید محصولات کشاورزی می‌تواند متفاوت باشد. توجه به ترجیحات کشاورزان، به‌عنوان اصلی‌ترین فعالان بازارهای آبی محصولات کشاورزی، در موفقیت قراردادهای دادوستدپذیر در این بازارها مؤثر است. (Amirnejad et al., 2020: 430)

در کامبوج، قراردادهای کشاورزی که مدت آن‌ها به درستی تنظیم شده است، باعث شده تا کشاورزان از دسترسی پایدار به بازار، اعتبارات، خدمات ترویجی، زیرساخت‌ها و سایر مزایا بهره‌مند شوند. (Cai et al., 2008: 110)

۵. **شرایط پرداخت:** قرارداد باید روش تعیین قیمت، زمان و نحوه پرداخت (نقدی، چک یا حواله بانکی) را مشخص کند و اطمینان حاصل شود که روش پرداخت در کشور کشاورز قابل اجرا است. کشاورزی همواره فعالیتی سرشار از مخاطره بوده و انعقاد قراردادها در افزایش انگیزه تولید کشاورزان، به‌ویژه در کشورهای درحال توسعه، بسیار مؤثر است. (Mahmoudi & Karbasi, 2019: 145) تحقیقات نشان می‌دهد که اغلب کشاورزان به دلیل نیاز به دستیابی سریع‌تر به درآمد محصول فروخته‌شده، ممکن است ناچار به نقض قرارداد شوند. در قراردادهای مالت جو در اتیوپی، نتایج نشان می‌دهد که مشارکت در کشاورزی قراردادی به طور قابل توجهی درآمد خالص سالانه کشاورزان را افزایش داده است. (Bezabeh, 2018: 10) این افزایش درآمد به قیمت ویژه‌ای که قرارداد برای جو مالت با کیفیت بالا به کشاورزان ارائه می‌دهد، نسبت داده می‌شود.

۶. **الزامات کیفیت و کمیت:** قرارداد باید مشخصات کمی و کیفی محصول را دقیقاً تعیین کند و در حالت ایده‌آل، یک کارشناس مستقل را برای کنترل کیفیت معرفی نماید. در مراکش، تجزیه و تحلیل انواع مختلف بندهای قراردادی در بخش غلات نشان داده است که تولید (از نظر کمیت و کیفیت) و روش‌های پرداخت از جمله بندهای مهم قراردادی هستند. این یافته‌ها بر ارزش افزوده بندهای قراردادی و نیاز به تقویت قابلیت دید و نقش کشاورزی قراردادی به عنوان چارچوبی برای همراهی با سرمایه‌گذاری‌های «طرح سبز مراکش»، به ویژه در رابطه با پروژه‌های تجمیع کشاورزی، تأکید می‌کند. (El Houssain et al., 2019:259)

۷. **مسئولیت تأمین نهاده‌ها:** قرارداد باید مشخص کند که تأمین نهاده‌های تولید (مانند بذر و نهاده‌های شیمیایی زراعی) بر عهده

کدام طرف است و فهرستی از نهادهای توصیه شده برای تأمین نیاز خریدار و بازار ارائه شود.

۸. **مدیریت خطر تلفات:** قرارداد باید تعیین کند که طرفین چگونه با خطرات ناشی از فورس ماژور (مانند بلایای طبیعی) برخورد خواهند کرد. در صورت امکان، باید مکانیسم‌های بیمه‌ای برای کاهش این خطرات پیش‌بینی شود. مدیریت ریسک یکی از بندهای مهم در قراردادهای کشاورزی مراکش است که به حفاظت از منافع طرفین در شرایط غیرقابل پیش‌بینی کمک می‌کند. (El Houssain et al., 2019: 261) کشاورزی قراردادی در هند به عنوان یک رویکرد نوآورانه برای مدیریت ریسک توسط کشاورزان کوچک شناخته شده است که در آن، ترتیبات قراردادی شامل پشتیبانی تولیدی قابل توجهی علاوه بر تأمین نهادهای اساسی هستند و به مدیریت ریسک کمک می‌کنند. (Meti & Raghuprasad, 2016: 100)

۹. **تحويل محصول:** قرارداد باید زمان تحويل کالا و همچنین مکانی را که محصول باید در آن جمع‌آوری شود، مشخص کند. همچنین قرارداد باید به وضوح بیان کند که کدام طرف مسئول ترتیب حمل و نقل و پرداخت هزینه‌های مربوطه است.

۱۰. **فسخ قرارداد:** باید شرایطی که در آن هر یک از طرفین حق فسخ قرارداد را دارند، چه به دلیل سهل‌انگاری در اجرای قرارداد و چه در موارد دیگر، مشخص شود، انعطاف‌پذیری در قراردادها اهمیت بسزایی دارد که می‌تواند تضمین‌کننده تداوم و اجرای مناسب آن‌ها باشد. پیش‌بینی شروط مناسب جهت تداوم قراردادی و یا حفظ تعادل آن، امری ضروری است. پیش‌بینی نرخهای احتیاطی، نرخ مشروط، امکان تعدیل، مذاکره مجدد و تعلیق، می‌تواند از مهم‌ترین سازوکارهای ایجاد انعطاف‌پذیری باشد. (Shabani Jahromi & Shabani Jahromi, 2019: 120) مطابق دیدگاه سنتی حاکم بر حقوق قراردادهای حاکمیت اراده مبنای اصلی در نظر گرفته شده و توافقات طرفین در رابطه قراردادی در حکم قانون تلقی می‌شود. (Shamsollahi, 2020: 560)

۱۱. **حل اختلاف:** بهتر است در هر قرارداد روشی، برای حل و فصل اختلافات قراردادی، اعم از اینکه از طریق رسیدگی قضایی، داوری یا میانجیگری باشد، تعیین شود، در دهه‌های اخیر، غالب تجار بین‌المللی از رجوع اختلافات خود به دادگاه‌ها رویگردان شده و به داوری روی آورده‌اند. از دلایل این رویکرد می‌توان به سرعت بیشتر و هزینه کمتر داوری، خصوصی و محرمانه بودن آن و اختیار طرفین دعوی در تعیین تشریفات حل اختلاف اشاره کرد. (Nikbakht et al., 2017: 80)

اگر طرفین در کشورهای مختلف مستقر باشند، لازم است که در قرارداد مشخص شود که در صورت اختلاف ناشی از تفسیر یا اجرای آن، کدام قانون ملی بر قرارداد حاکم خواهد بود.

۴-۴. ملاحظات مرتبط با ریسک در قراردادهای کشاورزی

در مرحله اجرای قراردادهای کشاورزی، عوامل متعددی می‌توانند بر تعهدات طرفین تأثیر بگذارند. این عوامل شامل تغییرات آب‌وهوا، شیوع بیماری، نوسانات قیمت بازار، تغییر در سیاست‌های دولتی و همچنین تخلفات قراردادی است. به همین دلیل، قراردادها باید حاوی بندهای مشخصی باشند که از طرفین در برابر این مخاطرات محافظت کرده و نحوه جبران خسارات ناشی از آن‌ها را تعیین کند. (Pultrone, 2012: 282)

الف: فورس ماژور و تأثیرات زیست‌محیطی

فورس ماژور، شامل رویدادهای غیرمترقبه و خارج از اراده طرفین قرارداد است که اجرای تعهدات را غیرممکن یا به‌طور قابل توجهی دشوار می‌سازد. (et al, 2013: 52, Ling) در بخش کشاورزی، این رویدادها می‌تواند شامل بلایای طبیعی (مانند سیل، زلزله و طوفان)، خشکسالیهای شدید، تغییرات غیرعادی دما (سرمادگی یا گرمای بی‌سابقه)، شیوع آفات و بیماریهای فراگیر گیاهی یا دامی باشد. قراردادهای کشاورزی باید با در نظر گرفتن این ریسک‌ها، بندهای دقیقی را برای تخصیص مسئولیت‌ها و تعیین آثار حقوقی این رویدادها در بر گیرند. این بندها می‌توانند شامل موارد زیر باشند:

در صورت وقوع فورس ماژور، قرارداد می‌تواند به طور موقت تعلیق یا به طور کامل فسخ شود، به نحوی که کشاورزان تا حدی یا به‌طور کامل از مسئولیت ناشی از عدم اجرا معاف گردند. وقوع فورس ماژور می‌تواند زمینه‌ساز مذاکره مجدد شرایط قرارداد، از جمله قیمت، مقدار و زمان تحويل محصول گردد. استفاده از بیمه محصولات کشاورزی به عنوان ابزاری برای انتقال ریسک ناشی از فورس ماژور به شرکت‌هایی بیمه می‌تواند به کاهش خسارات کشاورزان کمک کند. (Martial, et al, 2003: 5)

ب: تغییرات سیاست‌های دولتی و نوسانات بازار

تغییرات در سیاست‌های دولتی و نوسانات بازار نیز از جمله ریسک‌های مهم در قراردادهای کشاورزی هستند که می‌توانند اجرای قراردادهای را مختل کنند. (MacDonald & Korb, 2006: 10) برای مثال، تغییر در تعرفه‌های واردات و صادرات، ممنوعیت واردات یا صادرات یک محصول خاص، یا تغییر در یارانه‌های دولتی می‌توانند تأثیر قابل توجهی بر قیمت و سودآوری محصولات کشاورزی داشته باشند. نوسانات شدید قیمت در بازار نیز می‌تواند اجرای قرارداد را برای یکی از طرفین دشوار یا غیرممکن سازد. به همین منظور، قراردادهای باید شامل سازوکارهایی برای مدیریت این ریسک‌ها باشند، از جمله:

بندهای تعدیل قیمت، این بندها به طرفین اجازه می‌دهند در صورت تغییرات خارج از محدوده مشخص‌شده در بازار، قیمت محصول را تعدیل کنند. بندهای مذاکره مجدد، در صورت تغییرات اساسی در سیاست‌های دولتی، قرارداد می‌تواند به طرفین اجازه دهد تا در مورد شرایط جدید به توافق برسند. استفاده از ابزارهای مالی، استفاده از قراردادهای آتی و سایر ابزارهای مالی می‌تواند به کشاورزان و خریداران کمک کند تا ریسک نوسانات قیمت را کاهش دهند. (Hall & Langemeier, 1999: 7)

ج: تأخیر یا عدم پرداخت از سوی خریدار

عدم پرداخت به‌موقع از سوی خریدار می‌تواند پیامدهای جدی برای کشاورزان داشته باشد و منجر به بروز مشکلات مالی و کاهش انگیزه برای تولید شود. برای جلوگیری از این مشکلات، قرارداد باید زمان و نحوه پرداخت را به‌طور دقیق مشخص نموده و ضمانت‌های کافی برای پرداخت به‌موقع را در نظر بگیرد. (MacDonald & Korb, 2006: 14) این ضمانت‌ها می‌توانند شامل موارد زیر باشند: ارائه ضمانت‌های مالی، خریداران می‌توانند موظف به ارائه ضمانت‌هایی مانند ضمانت‌نامه بانکی، حق رهن بر دارایی‌هایشان یا استفاده از صندوق‌های گرامت شوند. قرارداد می‌تواند شامل بندی باشد که در صورت تأخیر در پرداخت، خریدار را ملزم به پرداخت خسارت به کشاورز نماید. و همچنین می‌توان شرط کرد، در صورت عدم پرداخت، کشاورز می‌تواند حق فسخ قرارداد را داشته باشد.

د: عدم تأمین کمیت و کیفیت مطلوب توسط کشاورز

عدم تحویل مقدار و کیفیت مورد توافق محصول، ریسکی است که هم کشاورزان و هم خریداران را تحت تأثیر قرار می‌دهد. برای کاهش این ریسک، خریداران می‌توانند اقداماتی را در قرارداد پیش‌بینی کنند که شامل موارد زیر باشد: ارائه کمک‌های فنی و آموزشی، خریداران می‌توانند با ارائه کمک‌های فنی و آموزشی به کشاورزان، به بهبود کیفیت و کمیت محصولات کمک کنند. مشارکت در فرایند تولید، خریداران می‌توانند در فرایند تولید مشارکت داشته و بر عملکرد کشاورز نظارت کنند. ایجاد سیستم پاداش و جریمه، قراردادهای می‌توانند شامل سیستم پاداش و جریمه باشند؛ به عنوان مثال، محصولات با کیفیت بالاتر مشمول حق بیمه شوند و محصولات با کیفیت پایین، جریمه دریافت کنند. (Hall & Langemeier, 1999: 10) تدوین قراردادهای کشاورزی با در نظر گرفتن ملاحظات فوق، موجب کاهش ریسک‌های اجرایی، افزایش اطمینان طرفین و پایداری همکاری‌های تجاری خواهد شد. همچنین، استفاده از مشاوره‌های حقوقی و تخصصی در زمینه قراردادهای کشاورزی می‌تواند به طرفین کمک کند تا قراردادهایی جامع و متناسب با شرایط خاص خود تنظیم نمایند.

۵. الزامات قانونی، چالش‌ها و راهکارهای اصلاحی برای کشاورزی قراردادی در نظام حقوقی ایران**۵-۱. الزامات قانونی کشاورزی قراردادی**

برای توسعه کشاورزی قراردادی در نظام حقوقی ایران، رعایت مجموعه‌ای از الزامات قانونی ضروری است که شامل موارد زیر می‌شود: لزوم تدوین قانون جامع کشاورزی قراردادی، نبود یک قانون جامع در این زمینه یکی از بزرگ‌ترین موانع توسعه کشاورزی قراردادی در ایران است و موجب عدم قطعیت در روابط حقوقی میان طرفین قرارداد می‌شود. تصویب یک قانون جامع که به تعریف دقیق این نهاد پردازد و مسئولیت‌ها، حقوق و تعهدات طرفین را مشخص نماید، امری ضروری به نظر می‌رسد. این قانون باید به گونه‌ای تدوین شود که تمامی ابعاد حقوقی، اقتصادی و اجتماعی این نوع از قراردادهای را در برگیرد. همچنین تدوین الگوهای استاندارد برای تنظیم قراردادهای کشاورزی و الزام طرفین به رعایت آن‌ها، موجب افزایش شفافیت، کاهش اختلافات و تسهیل اجرای این قراردادهای می‌شود.

این الگوها باید به زبان ساده و قابل فهم برای کشاورزان تدوین شوند و حقوق و تعهدات طرفین را به طور واضح مشخص کنند. ضرورت تعیین ماهیت حقوقی کشاورزی قراردادی، این قرارداد باید از حیث حقوقی به طور دقیق در چارچوب حقوق قراردادهای، حقوق کشاورزی و حقوق تجارت تعریف شود. همچنین، باید نسبت آن با سایر قراردادهای مشابه مانند بیع ثمار، شرکت مدنی و سرمایه‌گذاری مشترک مشخص گردد. این امر به جلوگیری از تفسیرهای گوناگون و تشتت آرا در محاکم کمک می‌کند. اهمیت حمایت از کشاورزان خرد، قانون باید از طریق وضع مقررات حمایتی، مانع از استثمار کشاورزان خرد توسط شرکت‌هایی بزرگ شود و تعادل اقتصادی میان طرفین را تضمین کند. این حمایت می‌تواند شامل ارائه مشاوره‌های حقوقی رایگان، بیمه محصولات کشاورزی و تسهیل دسترسی به منابع مالی باشد. این روش‌ها باید به گونه‌ای طراحی شوند که سریع، کم‌هزینه، و عادلانه باشند، و از تحمیل هزینه‌های سنگین به کشاورزان جلوگیری کنند. (Stemler, & Raymond, 2013: 221) تدوین مقررات حل اختلاف، پیش‌بینی روش‌های کارآمد برای حل اختلافات میان کشاورزان و خریداران از طریق داوری، میانجی‌گری و محاکم تخصصی، یکی از الزامات اساسی این قراردادهاست.

۲-۵. چالش‌های حقوقی کشاورزی قراردادی در ایران

کشاورزی قراردادی در ایران با چالش‌های حقوقی متعددی روبرو است که مانع از توسعه و بهره‌وری این بخش می‌شود: فقدان قانونگذاری مشخص، همان‌طور که پیش‌تر ذکر شد، نبود قانون مستقل و مدون یکی از مهم‌ترین چالش‌های کشاورزی قراردادی در ایران است که منجر به نبود چارچوب حقوقی روشن برای طرفین می‌شود. این امر باعث می‌شود که قراردادهای به صورت سلیقه‌ای تفسیر شوند و حقوق طرفین به درستی رعایت نشود.

ضعف نظام حمایتی از کشاورزان، نبود حمایت‌های حقوقی و اقتصادی کافی برای کشاورزان خرد، موجب آسیب‌پذیری آن‌ها در برابر شرکت‌هایی بزرگ و خریداران عمده شده است. بسیاری از کشاورزان به دلیل عدم آگاهی از حقوق خود، قراردادهایی را امضا می‌کنند که به ضرر آن‌ها است.

مشکلات اجرایی و نظارتی، فقدان سازوکارهای اجرایی مشخص، موجب عدم نظارت کافی بر اجرای قراردادهای و بروز اختلافات متعدد می‌شود. بسیاری از قراردادهای به دلیل عدم نظارت، به درستی اجرا نمی‌شوند و حقوق کشاورزان تضییع می‌گردد. (Yavari & Azizi, 2020: 215)

عدم آگاهی کشاورزان از حقوق خود، سطح پایین آگاهی کشاورزان از ابعاد حقوقی قراردادهای، منجر به انعقاد توافقهایی ناعادلانه و افزایش دعاوی حقوقی شده است. بسیاری از کشاورزان به دلیل عدم آگاهی از مفاد قرارداد، نمی‌توانند از حقوق خود دفاع کنند. (Golestanian et al, 2020: 272)

عدم تناسب نظام حقوقی موجود با نیازهای کشاورزی قراردادی، قوانین فعلی ایران عمدتاً بر اساس ساختارهای سنتی کشاورزی تنظیم شده‌اند و پاسخگوی نیازهای جدید کشاورزی قراردادی نیستند. این امر باعث می‌شود که بسیاری از مسائل و مشکلات مربوط به کشاورزی قراردادی در قوانین موجود پیش‌بینی نشده باشد.

۳-۵. راهکارهای اصلاحی برای توسعه کشاورزی قراردادی در ایران

برای رفع چالش‌های فوق و توسعه کشاورزی قراردادی در ایران، راهکارهای اصلاحی زیر پیشنهاد می‌شود: تدوین قانون جامع و مستقل، تصویب یک قانون مستقل که کلیه ابعاد حقوقی، اقتصادی و اجرایی کشاورزی قراردادی را پوشش دهد، ضروری است. این قانون باید با در نظر گرفتن تجارب سایر کشورها و شرایط خاص ایران تدوین شود. ایجاد نهادهای نظارتی تخصصی، تشکیل یک سازمان مستقل یا واحدی در وزارت جهاد کشاورزی برای نظارت بر اجرای قراردادهای، حمایت از کشاورزان و رسیدگی به اختلافات پیشنهاد می‌شود. این نهاد باید دارای اختیارات کافی برای نظارت، بازرسی و اعمال مجازات در صورت تخلف باشد.

توسعه مکانیزمهای حمایتی از کشاورزان، ارائه تسهیلات مالی، بیمه محصولات کشاورزی و ایجاد صندوقهای حمایتی برای کاهش ریسک کشاورزان خرد، می‌تواند به تقویت این نهاد کمک کند. این حمایت‌ها باید به گونه‌ای طراحی شوند که به طور عادلانه بین

کشاورزان توزیع شوند. (Kazemnejad, 2014: 210)

الزام به تنظیم قراردادهای استاندارد، ایجاد الگوهای قراردادی مشخص و الزام شرکت‌های و کشاورزان به رعایت آن‌ها، از بروز اختلافات جلوگیری خواهد کرد. این الگوها باید به زبان ساده و قابل فهم برای کشاورزان تدوین شوند و حقوق و تعهدات طرفین را به طور واضح مشخص کنند.

آموزش و ارتقای آگاهی حقوقی کشاورزان: برگزاری کارگاه‌های آموزشی، انتشار راهنماهای حقوقی و ایجاد مراکز مشاوره، موجب توانمندسازی کشاورزان در مذاکرات و تنظیم قراردادهای منصفانه خواهد شد. این آموزش‌ها باید به صورت مستمر و در دسترس تمامی کشاورزان باشند. (Rahimi & Yazdanpanah, 2020: 125)

با اجرای این راهکارها، می‌توان کشاورزی قراردادی را در ایران توسعه داد و به اهداف مورد نظر دست یافت.

نتیجه‌گیری

کشاورزی قراردادی، به مثابه یک سازوکار نوین در تنظیم روابط اقتصادی بین فعالان زنجیره ارزش محصولات کشاورزی، واجد ظرفیت‌های بالقوه‌ای در راستای کاهش عدم قطعیت‌های تولید، ارتقاء بهره‌وری و تضمین امنیت غذایی است. یافته‌های حاصل از این پژوهش، مبین آن است که در بسیاری از نظام‌های حقوقی پیشرو، توسعه و قوام این نهاد، متکی بر تدوین قوانین مدون و استقرار چارچوب‌های حقوقی شفاف و کارآمد بوده است. این در حالی است که نظام حقوقی ایران، فاقد یک ساختار جامع و منسجم در این زمینه بوده و این کاستی، خود، موجب مخاطراتی نظیر کاهش اعتماد فعالان اقتصادی، افزایش اختلافات ناشی از ابهام در تعهدات قراردادی و تضعیف انگیزه تولیدکنندگان در پذیرش این شیوه نوین همکاری شده است. با بررسی تطبیقی کشاورزی قراردادی و سایر نهادهای حقوقی مشابه، نظیر سرمایه‌گذاری مشترک، بیع ثمار و شرکت مدنی، مشخص گردید که اگرچه این الگوها در برخی ویژگی‌ها واجد اشتراکاتی هستند، کشاورزی قراردادی، با تأکید بر تعهدات بلندمدت، رویکرد حمایتی از تولیدکنندگان و مکانیسم‌های تسهیم ریسک، نسبت به سایر اشکال سنتی از کارآمدی بیشتری برخوردار است. بر این اساس، پیشنهاد می‌گردد، قانون‌گذار با مداخله فعال و تدوین مقرراتی مشخص و شفاف پیرامون تعهدات طرفین قرارداد، نحوه نظارت بر اجرای قراردادها و فرآیندهای حل اختلاف، بستر حقوقی لازم برای توسعه این نهاد نوین را فراهم آورد. علاوه بر این، اتخاذ رویکردهای حمایتی از سوی دولت، ایجاد نهادهای نظارتی تخصصی و ترویج استانداردهای بین‌المللی، می‌تواند به افزایش کارایی کشاورزی قراردادی و ارتقای جایگاه آن در نظام حقوقی و اقتصادی ایران کمک شایانی نماید.

References

1. Agrivi. (2023). Contract Farming: A Way to Sustainable Agriculture. Retrieved from: <https://www.agrivi.com/blog/contract-farming-a-way-to-sustainable-agriculture>
2. Ali, A. B. (2018). Malt barley commercialization through contract farming scheme: A systematic review of experiences and prospects in Ethiopia. *African Journal of Agricultural Research*, 13(53), 2957-2971.
3. Amirnejad, H., Hosseini Yekani, S. A., Mojaverian, S. M., Keshiri Kalayi, F., & Taslimi, M. (2020). Determining Strategies for the Development of the Agricultural Sector in Mazandaran Province. *Agricultural Economics and Development*, 34(4), 421-445. <https://doi.org/10.22067/jead.2021.17798.0> (In Persian).
4. Bahmani, M. A., & Hojjati Kermani, R. A. (2020). Legal and Jurisprudential Challenges in the Identification and Acceptance of Contractual Joint Ventures and Oil Operational Agreements in Iran. *Legal Research*, 23(92), 271-302. (In Persian).
5. Cai, J., Ung, L., Setboonsarng, S., & Leung, P. (2008). Rice contract farming in Cambodia: Empowering farmers to move beyond the contract toward independence.
6. Contracts Counsel. (n.d.). Land Use Agreement Overview. Retrieved from: <https://www.contractsounsel.com/t/us/land-use-agreement>
7. Darkeh, M., Zarafshani, K., & Sharafi, L. (2021). Functions and Challenges of Contract Farming in Kermanshah Province. *Rural Research*, 12(2), 258-273. <https://doi.org/10.22059/jrur.2021.299968.1482> (In Persian).
8. Dolynska, M. (2022). Features of Concluding an Emphyteutic Land Use Agreement in Ukraine. *Social Legal Studios*.
9. El Houssain, B., Fadlaoui, A., Allali, K., & Arrach, R. (2019). Contract farming in the Morocco cereal sector: contract clauses, ambiguity, and opportunism. *Development*, 1.
10. Federal Packers and Stockyards Act, 7 U.S.C. §181-229.
11. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO). (2017). Contract farming and the law: What do regulators need to know?, 1. Retrieved from: <https://www.fao.org/common-pages/search/en/?q=contract%20farming>
12. France. Code rural et de la pêche maritime, Article R326-1.
13. Golestanian, M., Nabieian, S., & Mirzaei Khalilabadi, H. R. (2020). Factors Influencing the Choice of Agricultural Contracts from the Perspective of Farmers in Bardsir County: A Mixed Logit Approach. *Iranian Agricultural Economics and Development Research*, 51(2), 263-278. <https://doi.org/10.22059/ijaedr.2019.274079.668699> (In Persian).
14. Hall, C. R., & Langemeier, L. N. (1999). Contracts as a risk management tool.
15. Hasani, B., & Bayati, M. H. (2018). A Jurisprudential and Legal Review of Public-Private Partnership Contracts in Iran's Legal System. *Islamic Jurisprudence and Legal Studies*, 10(19), 89-114. <https://doi.org/10.22075/feqh.2018.7747> (In Persian).
16. Hashemi Shahrودي, S. M. (1996). *Mu'jam Fiqh al-Jawahir [Lexicon of Jawahir Fiqh]*, Vol. 1. Beirut: Al-Ghadir. (In Persian).
17. Hooshmand, M., Hashemnia, M., Abdollahi, Z., & Eskandari Pour, Z. (2014). Factors Affecting Private Investment in Iran's Agricultural Sector. *Iranian Journal of Applied Economic Studies*, 3(11), 239-255. (In Persian).
18. Hosseini Yekani, S. A., & Zibaei, M. (2010). Specification of Futures Contracts for Agricultural Products in Iran. *Agricultural Economics and Development*, 18(1), 81-110. <https://doi.org/10.30490/aead.2010.58814> (In Persian).
19. Karami, A., & Mohammadi Tamri, Z. (2017). Identifying and Prioritizing Supply Chain Risks in Agricultural Townships of Mazandaran Province. *Agricultural Economics*, 11(3), 1-24. <https://doi.org/10.22034/iaes.2017.26476> (In Persian).
20. Kazemi, M. (2019). The Civil Code or Persian Jurisprudence: A Study on the Sources and Structure of Iran's Civil Code. *Journal of Private Law Research*, 8(29), 249-276. <https://doi.org/10.22054/jplr.2019.40851.2172> (In Persian).
21. Kazemnejad, M. (2014). The Inevitable Necessity of Agricultural Support in Iran and the World. *Agricultural Economics*, 8(Special Issue), 205-216. (In Persian).
22. Li, Q., & Wang, Z. (2024). Impact of contract farming on green technological efficiency of farmers: A comparative study of two contract organizational models. *Frontiers in Sustainable Food Systems*, 8, 1368997.
23. Ling, L., Guo, X., Hu, Z., & Liang, L. (2013). Risk-sharing contracts under random yield and stochastic demand in agricultural supply chains. *Chinese Journal of Management Science*, 2, 50-57.
24. MacDonald, J. M., & Korb, P. (2006). Agricultural contracting update: Contracts in 2003. *Information Bulletin*, (9).
25. Mahmoudi, M., & Karbasi, A. (2019). Determinants of the Formation and Implementation of Agricultural Contracts: A Switching Regression Approach. *Agricultural Economics*, 13(3), 133-168. <https://doi.org/10.22034/iaes.2019.86162.1583> (In Persian).
26. Martial, G. H., Cordier, J., & Janssen, J. (2003). Management of Agricultural Crop Insurance Contracts: A Theoretical Strategy.
27. Meti, M., Suresha, S. V., & Raghuprasad, K. P. (2016, March). Contract farming: An innovative approach for risk management by small farmers. *Proceedings of International Academic Conferences*, No. 3305851. International Institute of Social and Economic Sciences.
28. Mohammadi, A. (1997). *Sharh Tazkirat al-Muta'allimin [Commentary on Tadhkirat al-Muta'allimin]*, Vol. 1. Qom: Dar al-Fikr. (In Persian).

29. Nazarpour, M. N., & Molakarimi, F. (2015). A Jurisprudential Review of the Central Bank's Civil Partnership Contract. *Islamic Economics*, 15(57), 137-166. (In Persian).
30. Nazarpour, M. N., & Salimi, F. (2015). The Impact of Using Partnership-Based Contracts in Iran's Interest-Free Banking During Recession and Boom. *Journal of Economic Studies and Policies*, 2(2), 57-84. (In Persian).
31. Nikbakht, H. R., & Adib, A. A. (2017). Reform and Mediation as Alternatives to Traditional Methods of Civil and Commercial Dispute Resolution and Their Application in the Oil Industry. *Legal Research Quarterly*, 20(78), 57-81. (In Persian).
32. Pandian, S. P., Prabhu, S. V., & Jayaprakash, S. (2011). An Empirical Investigation on Contract Farming and Its Impact on Farmers in India. *International Journal of Marketing and Management Research*, 2(10), 71-82.
33. Pasban, M. R., & Ghorbani Zelikhai, M. (2017). Rights, Duties, and Responsibilities of Partners in Joint Venture Contracts with Emphasis on Economic Groups with Shared Interests. *Judicature Quarterly*, 17(90), 1-31. (In Persian).
34. Pultrone, C. (2012). An Overview of Contract Farming: Legal Issues and Challenges. *Uniform Law Review*, NS-Vol. XVII, 1/2, 282.
35. Rahimi Feyzabad, F., & Yazdanpanah, M. (2020). Factors Affecting Farmers' Satisfaction with Educational Extension Classes in Alishtar County. *Journal of Agricultural Extension Management Research*, 12(54), 120-136. <https://doi.org/10.22092/jae.2020.124308> (In Persian).
36. Ray, R. K., Kumari, M., Sinha, P., Umrao, A., & Nayak, S. (2020). Problem and Prospect of Contract Farming in India. *Food and Scientific Reports*, 1(8).
37. Rezaei, A., Alimohammadi, T., & Kookhaei Zadeh, K. (2020). Legitimacy of Conditioning Civil Partnership Contracts on Gratuitous Agency. *Islamic Jurisprudence and Legal Studies*, 12(23), 97-122. <https://doi.org/10.22075/feqh.2020.19825.2347> (In Persian).
38. Rezaei, R., Gholifar, E., Safa, L., & Kazemi Tarabfan, M. (2011). Identifying Barriers to Corporate Entrepreneurship in Agricultural Technical and Engineering Consulting Firms in Zanjan Province. *Journal of Entrepreneurship Development*, 4(4), 27-46. (In Persian).
39. Salehi Rezaabadi, F., Salarpour, M., Mardani Najafabadi, M., & Ziaei, S. (2019). Economic Assessment of the Impact of Quantity and Quality Changes in Irrigation Water on Agriculture in Kerman Province. *Agricultural Economics and Development*, 33(4), 395-412. <https://doi.org/10.22067/jead2.v33i4.84119> (In Persian).
40. Seyyedi Arani, S. A. (2014). The Overlap of the Concepts of Partnership and Common Ownership in Iran's Civil Code. *Legal Research*, 17(66), 255-283. (In Persian).
41. Shabani Jahromi, F., & Shabani Jahromi, F. (2019). Contractual Mechanisms for Creating Flexibility in Day-Rate Drilling Contracts. *Journal of Energy Law Studies*, 5(1), 115-129. <https://doi.org/10.22059/jrels.2019.258303.208> (In Persian).
42. Shamsollahi, M. (2020). The Theory of Contractual Solidarity. *Private Law Journal*, 17(2), 543-584. <https://doi.org/10.22059/jolt.2020.283285.1006744> (In Persian).
43. Sheikh Ansari, M. (2000). *Sigh al-'Uqud wa al-Iyqā'āt* [The Forms of Contracts and Legal Declarations]. Qom: Majma' Andisheh Islami. (In Persian).
44. Sobhani, H., & Alimardani, P. (2016). The Compatibility of Monetary Policy with Non-Usury Banking Operations in Iran (1984-2014). *Majles and Strategy*, 23(86), 33-68. (In Persian).
45. Stemler, A., & Raymond, A. H. (2013). Promoting Investment in Agricultural Production: Increasing Legal Tools for Small to Medium Farmers. *Ohio State Entrepreneurship Business Law Journal*, 8, 281.
46. Taheri, S., Khosravi, H., Taghizadeh, E., & Khosroshahi Motlagh, M. (2020). A Contractual Justice Approach to Contractual Balance Based on Distributive Justice. *Iranian Journal of Political Sociology*, 3(2), 443-507. <https://doi.org/10.30510/psi.2021.299470.2123> (In Persian).
47. Taskhiri, M. A. (2013). The Reason for the Prohibition of Gharar and Its Impact on Transactions. *Comparative Jurisprudence Biannual*, 1(1), 33-54. (In Persian).
48. UNIDROIT / FAO / IFAD. (2015). *Legal Guide on Contract Farming*. p. 2.
49. Viinikainen, T., & Bullón Caro, C. (2012). *Enabling Regulatory Frameworks for Contract Farming*. FAO.
50. Yavari, G., & Azizi, V. (2020). Prioritizing Barriers and Challenges in Achieving the Goals of Iran's Economic, Social, and Cultural Development Plans in Agriculture and Natural Resources. *Economic Policy*, 12(24), 207-235. <https://doi.org/10.22034/epj.2021.12372.1992> (In Persian).